

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

LEGAL REGULATION OF CRYPTOCURRENCY IN UKRAINE

Ворон Д.М., студент III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Жигальов І.Г., студент III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Ткачов В.С., студент III курсу

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню особливостей сучасного стану правового регулювання криптовалют в Україні й актуальним правовим проблемам у цій сфері. У науковому дослідженні сформована низка практичних проблем, що зумовлюють необхідність активізації діяльності законодавчого органу країни в напрямі правового регулювання криптовалют. У статті ґрунтовно та системно проаналізовано поточний стан нормативно-правової регламентації обігу криптовалют в Україні на основі чинного законодавства. У процесі аналітичного огляду фінансово-правового регулювання обігу криптовалют у світі й Україні використано порівняльний метод і сформулювало рекомендації з виокремлення перспективних напрямів розвитку законодавства щодо визначення правового статусу криптовалют в Україні. Оцінено перспективи та небезпеки використання криптовалют в Україні. Визначено основні завдання й питання, які мають бути вирішені при затвердженні правового регулювання криптовалют в Україні. За результатами дослідження зроблено висновок, що прийняття спеціалізованого Закону, який регламентуватиме обіг криптовалют в Україні, забезпечить змогу легалізувати криптовалюти й установити норми регуляції правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют в Україні. Акцентовано увагу на тому, що повноцінне регулювання державою операцій з криптовалютами неможливе, оскільки відсутня можливість відстежити операції конкретного власника криптовалюти, проте зазначено, що доцільним і можливим є використання інших важелів впливу на учасників правовідносин у сфері обігу криптовалют, зокрема в податковій сфері щодо діяльності криптовалютних бірж і підприємств, які використовують у діяльності криптовалюти.

Ключові слова: криптовалюта, віртуальна валюта, платіжний засіб, грошова одиниця, правове регулювання.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the current state of legal regulation of cryptocurrency in Ukraine and current legal issues in this area. The research forms a number of practical problems that necessitate the intensification of the legislative body of the country in the direction of legal regulation of cryptocurrency in Ukraine. The article thoroughly and systematically analyzes the current state of legal regulation of cryptocurrency circulation in Ukraine on the basis of current legislation and indirectly on the basis of the experience of foreign countries. In the process of analytical review of financial and legal regulation of cryptocurrency circulation in the world and Ukraine, a comparative method was used and formulated recommendations for identifying promising areas of legislation to determine the legal status of cryptocurrencies in Ukraine. The article reveals doctrinal and legislative approaches to defining the essence of the concept of "cryptocurrency". Prospects and dangers of using cryptocurrency in Ukraine are assessed. The main tasks and issues to be solved when approving the legal regulation of cryptocurrency in Ukraine are identified. According to the results of the study, it is concluded that the adoption of a specialized law regulating the circulation of cryptocurrency in Ukraine will provide an opportunity to legalize cryptocurrency and establish rules for regulating the circulation, storage, possession, use and operation of cryptocurrency in Ukraine. Emphasis is placed on the fact that full state regulation of cryptocurrency transactions is impossible, as there is no possibility to track the operations of a particular owner of cryptocurrency, but noted that it is appropriate and possible to use other levers to influence participants in cryptocurrency circulation, in particular exchanges and enterprises that use cryptocurrency in their activities.

Key words: cryptocurrency, virtual currency, means of payment, currency, legal regulation.

21 століття – це не лише етап розвитку міжнародної спільноти, який характеризується інтеграційними, глобалізаційними процесами, а й час, коли сфера IT-технологій починає активно впливати на функціонування національних економік. Усе це є наслідком появи та інтенсивного розвитку такого феномена, як криптовалюта.

Приділяючи увагу передумовам і причинам виникнення криптовалют, вважаємо за доцільне зазначити, що нині в більшості держав або відсутня зовсім, або існує недосконала правова регламентація обігу криптовалют. У свою чергу такі законодавчі колізії та прогалини, відсутність єдиного підходу до розуміння сутності й визначення правового статусу криптовалют у світі мають наслідком зловживання з боку недобросовісних користувачів криптовалют.

Питання регулювання криптовалют є не лише доцільним, а й необхідним, адже, як свідчить міжнародна практика, криптовалюти набирають усе більшу популярність у всьому світі, їх розвиток заборонити технічно неможливо й економічно недоцільно. Сьогодні ключовою метою вітчизняного законодавця має стати вжиття правових заходів, спрямованих на надання офіційного статусу крипто-

валюти, регуляції правовідносин щодо її обігу, зберігання, володіння, використання та проведення криптовалютних операцій в Україні.

Питання, присвячене дослідженню обігу електронних грошей, фінансово-правової сутності й правового статусу криптовалют у вітчизняному та зарубіжному науковому дискурсі, відображено в працях таких науковців, як М.П. Березіна, А.В. Беліч, А.П. Дьяков, Б.С. Івасіна, Д.А. Кочергін, Л.М. Красавіна, С.В. Криворучко, Ю.С. Крупнов, С.В. Міщенко, А.М. Мороз, І.В. Пенькова, М.І. Савлук, І.О. Трубін, В.М. Усоткін, М.С. Шаренко та ін.

Криптовалюта – різновид цифрової валюти, операції з якою шифруються різними криптографічними методами захисту. Її емісія та облік засновані на технології блокчейн, яка, у свою чергу, слугує інструментом для зберігання даних по всіх транзакціях [1; 13].

Україна не є «першопрохідцем», а всього лише впроваджує рекомендації FATF, які вже діють у багатьох країнах світу. У зв'язку з цим Україна мала вибір: заборонити криптовалюти або впровадити відповідне регулювання. Україна вибрала другий варіант. Розкриваючи обране для дослідження питання, вважаємо за доцільне зауважити,

що сьогодні міжнародною спільнотою не винайдено єдиних уніфікованих підходів до регулювання обігу криптовалют. Це зумовлено тим, що нині світові фінансові установи й центральні банки держав не сформували системного підходу до використання віртуальних валют, водночас акцентуючи увагу міжнародної спільноти на тому, що використання віртуальних валют потребує належного моніторингу та осмислення з боку державних регуляторів; окрім того, Європейський центральний банк у дослідженнях щодо віртуальних цифрових валют «Virtual currency schemes – a further analysis» не висловлює однозначної позиції щодо використання віртуальних валют, застерігаючи про ризики забезпечення безпеки платежів і потенційні загрози в розрахункових операціях [1].

Що стосується законодавчої регламентації правового статусу криптовалют в Україні, то правовий статус криптовалют опосередковано регламентований Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Податковим кодексом України, нормативно-правовими актами Національного банку України (далі – НБУ) та підзаконними актами. При здійсненні аналізу спроб нормативного регулювання криптовалют в Україні вважаємо за доцільне зауважити, що у Верховній Раді України свого часу на розгляді знаходилися два законопроекти, якими було врегульовано процес обігу криптовалют: Проект Закону України «Про обіг криптовалюти» й альтернативний Законопроект «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» [2]. Ще одним вагомим документом, що стосується регулювання ринку криптовалют, є Закон України «Про заборону та протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Окрім того, наближення України до легалізації криптовалют відбувається поступово. Суттєвим кроком є ухвалення в першому читанні Законопроекту «Про віртуальні активи» № 3637, відповідно до якого віртуальні активи мають отримати правовий статус і яким передбачається комплексне регулювання відносин, що виникають, створення, випуску в обіг та обігу віртуальних активів, зокрема укладення й виконання правочинів з ними.

Що стосується згаданих вище законопроектів, то варто зазначити, що обидва вони зазнали критики. Причиною цього стало те, що останні не охоплювали необхідне коло питань, починаючи хоча б з того, яке визнається одним із найважливіших – питання оподаткування. Зазначалося, що ці законопроекти вимагають ретельного техніко-юридичного доопрацювання поряд з унесенням змістовних змін до чинних нормативно-правових актів у цій сфері. Учені також зосереджували увагу на тому, що законопроекти були розроблені без залучення представників криптоспільноти України, яка безпосередньо володіє практичними знаннями щодо архітектури блокчейн і технологій криптовалют. Саме відсутність залучених фахівців зазначеної сфери призвела до прогалин і плутанини у формулюваннях термінів і категорій у законопроектах [3].

У разі запровадження правового регулювання криптовалют в Україні вітчизняний нормотворець повинен вирішити такі ключові питання: сформулювати та закріпити на нормативному рівні поняття «віртуальні валюти», зокрема «криптовалюти» (таке визначення не має суперечити визначенню Європейського Союзу (далі – ЄС), з огляду на Угоду про Асоціацію між Україною та ЄС [4]; установити порядок оподаткування операцій з майнінгу, міни (обміну) криптовалют; визначити порядок створення й діяльності криптовалютної біржі; визначити відповідальність за невиконання вимог чинного законодавства щодо використання криптовалют; упровадити ліцензування підприємницької діяльності, пов'язаної з криптовалютами [5, с. 77].

Якщо говорити про переваги та недоліки функціонування криптовалют і їх легалізації, то можна зазначити

таке. До основних переваг криптовалют можна віднести, по-перше, децентралізацію, оскільки криптовалюта є незалежною грошовою одиницею та її емісію ніхто не регулює й не контролює рух коштів на рахунок; по-друге, можливість самостійної емісії (добування) криптовалюти [6, с. 1118], оскільки останню можна добути здійсненням обчислювальних операцій з використанням власного або орендованого спеціалізованого обладнання; по-третє, анонімність транзакцій, оскільки створення електронних гаманців для криптовалют не потребує персональних даних, а всі розрахунки в цій системі проходять конфіденційно, то інформації про учасників операцій не зможуть дізнатися ні інші користувачі, ні державні органи, проте варто зазначити, що водночас згадана перевага об'єктивно є й недоліком, що зумовлено тим, що відсутність даних, які дають можливість персоніфікувати особу-власника, «закладає фундамент» для фінансування діяльності злочинних угруповань; по-четверте, відсутність інфляції; по-п'яте, скорочення часу, необхідного для проведення переказів [7].

Беззаперечно, незважаючи на окреслені позитивні моменти, має місце й велика кількість недоліків і загроз, які «гальмують» запровадження криптовалют як платіжного засобу. Серед основних недоліків і ризиків можна виокремити такі: загроза національній валюті, оскільки збільшення обсягів використання в розрахунках певної валюти формують її міць, а отже, значне використання криптовалют у державі може призвести до ослаблення національної валюти; по-друге, недоліком є неможливість проведення ефективної грошово-кредитної політики, що зумовлено тим, що знана частка грошових потоків функціонуватиме поза межами контролю монетарного регулятора; по-третє, це незворотність транзакцій, оскільки після проведення переказу/платежу скасування операції є неможливим [8, с. 30–31].

Окрема увага перевагам і недолікам криптовалюти присвячена й у Висновку Головного науково-експертного управління від 05.02.2018 до Законопроекту «Про обіг криптовалюти в Україні», де зазначено, що поява нового фінансового інструменту може мати наслідком не лише позитивні, а й негативні наслідки. Зокрема, частина вільних інвестиційних ресурсів може бути спрямована не безпосередньо в реальний сектор економіки чи на фондовий ринок, а з метою фінансових спекуляцій у програмний код (набір символів, цифр і букв), що впливає з визначення криптовалюти в статті 1 проекту.

З огляду на це, пропозиція щодо вільного обігу криптовалют практично без будь-яких обмежень в Україні в сучасних умовах виглядає дискусійною. Особливо це стосується можливості здійснювати міну (обмін) криптовалют не лише на гроші, а й на цінні папери, послуги, товари тощо, що фактично прирівнює програмний код до грошей, адже в цьому випадку програмному коду будуть надані такі функції грошей як засіб платежу, збереження вартості й накопичення. У цьому контексті зазначимо, що, згідно із статтею 99 Конституції України, грошовою одиницею України є гривня. Так само в частині 1 статті 192 Цивільного кодексу України встановлено, що законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня, про це ж ідеться також у статті 3 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» й Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [9].

Деякі критики Законопроекту зазначають, що сьогодні на ринку криптовалют більш доцільним для забезпечення належного правового регулювання відповідних суспільних відносин було б обмежитися внесенням певних змін загального характеру до законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про Національний банк України» й деяких

інших законів, надавши перевагу конкретизації порядку здійснення діяльності з криптовалютами у відповідних підзаконних нормативно-правових актах без прийняття окремого закону про це. При цьому про недоречність прийняття такого закону свідчить, зокрема, і те, що текст законопроекту складається всього з 9 статей, причому безпосередньому правовому регулюванню присвячені лише 7 із них (із яких 1 має бланкетний (відсильний) характер), а ще у 2 – визначаються терміни та склад законодавства.

Водночас у Пояснювальній записці до Законопроекту акцентується увага на тому, що є помилковим судження, що криптовалюти створені та використовуються виключно для відмивання коштів, фінансування тероризму, торгівлі зброєю, оскільки всі дані про крипто валютні транзакції зберігаються в загальному доступі системи блокчейн, яка є децентралізованою. Зазначене дає більші можливості для регуляції з боку держави, не створює проблем як із регуляцією обігу готівкових операцій. Наприклад, Податковою службою Сполучених Штатів Америки з 2015 року

використовується програмне забезпечення, яке дає можливість відстежувати рух криптовалют, визначати її походження й ідентифікувати власника, у Японії повністю легалізована криптовалюта й контроль за діяльністю здійснює Агентство фінансових послуг [10].

Таким чином, проаналізувавши все вищевикладене, ми можемо зробити висновок, що прийняття цього Законопроекту дасть змогу легалізувати криптовалюти й установити норми регуляції правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалют в Україні. Україна має також дійти висновку щодо правового визначення криптовалюти. Повноцінне регулювання державою операцій з криптовалютами неможливе, оскільки відсутня можливість відстежити операцій конкретного власника криптовалюти. Але можна використовувати інші важелі, зокрема, у податковій сфері щодо діяльності криптовалютних бірж і підприємств, які використовують у діяльності криптовалюту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про використання в розрахунках віртуальних валют. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=22249610&cat_id=80928 (дата звернення: 28.10.2021).
2. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні : Проект Закону від 10.10.2017 № 7183-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 (дата звернення: 28.10.2021).
3. Рабчук І.О. Правове регулювання криптовалюти в Україні. URL: <http://viv-forum.inf.ua/save/2020/15-16.04.2020/%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%202.pdf#page=55> (дата звернення: 28.10.2021).
4. Загнітка О. Біткоїн: налаштувати не можна забороняти. URL: <http://www.kse.org.ua/en/about/kse-news/?newsid=2096> (дата звернення: 28.10.2021).
5. Волосович С.В. Віртуальна валюта: глобалізаційні виклики і перспективи розвитку. *Економіка України*. 2016. № 4. С. 68–87.
6. Ярова К.О. Криптовалюта: визначення правового статусу в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 1117–1120.
7. Segendorf V. Vad är Bitcoin? *Penningoch valuta politik*. 2014. S. 71–87.
8. Пантелєєва Н.М. Нові форми Грошей в умовах формування інформаційного суспільства. *Вісник національного банку України*. 2014. С. 25–31.
9. Висновок Головного науково-експертного управління 05.02.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 28.10.2021).
10. Про обіг криптовалюти в Україні : Проект Закону від 06.10.2017 № 7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 (дата звернення: 28.10.2021).
11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 04.03.2020 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 28.10.2021).
12. Провіртуальні активи: Проект Закону від 11.06.2020 № 3637. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110 (дата звернення: 28.10.2021).
13. Шаренко М.С. Правове регулювання криптовалют в Україні. URL: <http://afl.org.ua/2017/10/27/voronovski-chitannya-2017-zbirnik-tez/> (дата звернення: 18.11.2021).
14. Шаренко М.С. Особливості оподаткування доходів від операцій з криптовалютами в Україні. URL: <http://afl.org.ua/2018/12/20/voronovski-chitannya-2018-zbirnik-tez/> (дата звернення: 18.11.2021).